

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

Кафедра українознавства

С. К. Ревуцька

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ВИВЧЕННЯ
ДИСЦИПЛІНИ РИТОРИКА**

Кривий Ріг
2017

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

Кафедра українознавства

С. К. Ревуцька

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ВИВЧЕННЯ
ДИСЦИПЛІНИ РИТОРИКА**

Затверджено на засіданні
кафедри українознавства
Протокол №11
від “20” лютого 2017 р.

Схвалено навчально-методичною
радою ДонНУЕТ
Протокол № 5
від “27” лютого 2017 р.

Кривий Ріг
2017

УДК 808.5(072)
ББК 83.7я73
Р44

Рецензенти:

Д.П. Шапран, кандидат філологічних наук, доцент
С.А. Остапенко, кандидат філологічних наук, доцент

Ревуцька, С.К.

Р44 Методичні рекомендації з вивчення дисципліни «Риторика» [Текст] / М-во освіти і науки України, Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, каф. українознавства; уклад.С.К. Ревуцька. – Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2017. – 42 с.

Методичні рекомендації з вивчення дисципліни «Риторика» укладено відповідно до розробленої робочої програми для студентів першого курсу всіх спеціальностей Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. У методичних рекомендаціях з вивчення дисципліни акцент зроблено на практичну підготовку студентів щодо оволодіння мистецтвом красно говорити, вироблення навичок полемізувати. Додаткові завдання з інструктажем представлено у третьому розділі.

Для студентів Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського.

ББК 83.7я73

© Ревуцька С.К., 2017
© Донецький національний
університет економіки й торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського,
2017

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ	6
РОЗДІЛ II. ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	11
Модуль I. Основи мистецтва красномовства	
<u>Тема:</u> Риторика як наука і навчальна дисципліна, основні етапи розвитку риторики у світі.....	11
<u>Тема:</u> Основні етапи розвитку риторики в Україні	12
Модуль II. Етапи підготовки промови. Мистецтво публічних виступів	
<u>Тема:</u> Інвенція і диспозиція промови.....	12
<u>Тема:</u> Елокуція. Елоквенція	18
<u>Тема:</u> Меморія і акція	20
РОЗДІЛ III. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	29
Список рекомендованої літератури	39

ВСТУП

Розвиток демократії у державі і прагнення зміцнити демократичний уклад завжди зумовлює потребу і посилює інтерес суспільства до дещо призабутої науки про мистецтво говорити – риторики. Вміння гарно й переконливо говорити завжди поцінювалося у всіх сферах людського життя: проповідництво, політика, економіка, туризм, торгівля тощо. Тож професійне володіння ораторською майстерністю стає в сучасному світі невід’ємним елементом підготовки фахівців у будь-якій професійній царині.

Предмет риторики, публічний виступ у процесі комунікації, нерозривно пов’язаний із базовими знаннями, які отримуються студентами при вивченні, перш за все, дисциплін «Ділова українська мова» – зокрема, власне мовленнєве оформлення промови, «Логіка» – закони логіки, що стануть у нагоді при виборі аргументів, структуруванні виступу тощо.

Риторика, як і будь-яка інша навчальна дисципліна, передбачає оволодіння певною сумою знань, однак це вимагає ще й наявності значних умінь. Тому оволодіння її практикою побудоване на знаннях, уміннях і тривалому досвіді виступів у різних аудиторіях.

Курс «Риторика» покликаний забезпечити не тільки засвоєння основ класичної та сучасної риторики як науки про мисленнєво-мовну діяльність, спрямовану на переконання, вплив, досягнення успіху у процесі мовної комунікації, а й виробити у студентів навички грамотного використання основ класичного красномовства, публічного виступу; вміння та навички вести полеміку; вміння аналізувати виступи та давати їм критичну оцінку; навички логічного мислення тощо.

У методичних рекомендаціях з дисципліни «Риторика» представлено опис дисципліни, визначено основні завдання, що стоять перед студентом при вивченні дисципліни, розподіл балів щодо виконаних завдань. Практичні завдання до занять передбачають самостійну роботу студентів і роботу в аудиторії. Завдання і рекомендації до самостійної роботи мають на меті, в першу чергу, допомогти ораторам-початківцям здійснити попередню роботу над голосом, диханням, мнемотехніками, подоланням страху перед аудиторією тощо. Виконання цих вправ уможливить уникнення багатьох мовленнєвих помилок у процесі виголошення промови.

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Опис дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисципліни	
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Вибіркова	
Загальна кількість годин – 90	Семестр	
	2-й	2-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 самостійної роботи студента – 3	Лекції	
	30 год.	6 год.
	Практичні, семінарські	
	15 год.	2 год.
	Лабораторні	
	Самостійна робота	
	45 год.	82 год.
	Вид контролю: залік	

Мета та завдання дисципліни

Мета: надання студентам необхідного мінімуму знань з історії класичного красномовства та формування основ красномовства; формування у студентів навичок грамотного використання красномовства, публічного виступу, умінь обстоювати власну точку зору.

Завдання курсу:

ознайомлення з методикою підготовки та проведення публічних виступів;

ознайомлення з особливостями різних видів промов, вимогами до їх підготовки та виголошення;

розширення ерудиції;

формування навичок вираження власної думки;

розвиток навичок публічного виступу, подолання фобії виступу на численній аудиторії;

формування вмій та навичок вести полеміку;

формування вміння аналізувати виступи та давати їм критичну оцінку;

формування навичок логічного мислення.

Структура дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	денна форма					заочна форма				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
		л	п	ла б	сам. робот а		л	п	ла б.	сам. роб ота
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Змістовий модуль 1. Основи мистецтва красномовства										
Тема 1. Риторика як наука і навчальна дисципліна	7	2	1		4	9	0,5	0,5		8
Тема 2. Основні етапи розвитку риторики у світі.	7	2	1		4	8,5	0,5	0		8
Тема 3. Основні етапи розвитку риторики в Україні.	12	4	2		6	11,5	1	0,5		10
Разом за змістовим модулем 1	26	8	4		14	29	2	1		26
Змістовий модуль 2. Етапи підготовки промови. Мистецтво публічних виступів										
Тема 4. Інвенція	11	4	1		6	13	1	-		12
Тема 5. Диспозиція	13	4	2		7	15	1	-		14
Тема 6.Елокуція	17	6	2		9	15,5	1	0,5		14
Тема 7. Меморія. Акція.	23	8	6		9	17,5	1	0,5		16
Разом за змістовим модулем 2	64	22	11		31	61	4	1		56
Усього годин	90	30	15		45	90	6	2		82

Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Практичне заняття.Тема 1. Риторика як наука і навчальна дисципліна, основні етапи розвитку риторики у світі	2
2	Тема 2. Основні етапи розвитку риторики в Україні	2
3	Тема 3. Інвенція і диспозиція промови	3
4	Тема 4. Елокуція. Елоквенція	2
5	Тема 5. Меморія. Акція.	6

Індивідуальні завдання

1. Огляд періодичної і монографічної наукової літератури з історії риторики, психології особистості, соціальної психології, культури сучасної української мови.
2. Підготовка промов, доповідей за обраною темою.
3. Робота над голосом, артикуляцією тощо.
4. Виступ з промовами на практичних заняттях.

Обсяги, зміст та засоби діагностики самостійної роботи

Тема	Кількість годин сам. роботи	Зміст самостійної роботи	Засоби діагностики
Змістовий модуль 1. Основи мистецтва красномовства			
Тема 1. Риторика як наука і навчальна дисципліна	8	1. Опрацювання конспекту лекції та рекомендованої літератури. Джерела: 1, 3,5-9, 11, 12 2. Дати розгорнуті відповіді на питання для самоконтролю. 3. Обрати тему доповіді.	Фронтальне та індивідуальне опитування, участь у дискусії
Тема 2. Основні етапи розвитку риторики у світі.	8	1. Опрацювання конспекту лекції та рекомендованої літератури. Джерела: 1, 3,5-9, 11, 12 ;доп.:4, 12,17 2. Дати розгорнуті відповіді на питання для самоконтролю. 3. Підготувати тези доповіді, підготуватись до обговорення завд.2	Фронтальне та індивідуальне опитування; заслуховування та обговорення доповідей; дискусія
Тема 3. Основні етапи розвитку риторики в Україні.	10	1. Опрацювання конспекту лекції та рекомендованої літератури. Джерела: 2, 3, 5, 6, 7, 9, 11 доп.: 12, 21, 26; 2. Дати розгорнуті відповіді на питання для самоконтролю. 3. Самотестування.	Фронтальне та індивідуальне опитування; тестування, виконання завдань
Разом змістовий модуль 1	26		
Змістовий модуль 2. Етапи підготовки промови. Мистецтво публічних виступів			
Тема 4. Інвенція	12	1. Опрацювання конспекту лекції та рекомендованої літератури. Джерела: 3, 5, 7, 8, 11, 12; доп.: 4, 25, 28; 2. Дати розгорнуті відповіді на питання для самоконтролю. 3. Підготовка агітаційної, мітингової, ювілейної промови. Дати самоаналіз змісту і виступу промов.	Фронтальне та індивідуальне опитування; заслуховування та аналіз промов
Тема 5. Диспозиція	14	1. Опрацювання конспекту лекції та рекомендованої літератури. Джерела: 3, 5, 7, 8, 11, 12; доп.: 4, 19, 24, 25, 28; 2. Дати розгорнуті відповіді на питання для самоконтролю. 3. Виконати завдання до теми і підтем.	Фронтальне та індивідуальне опитування; аналіз і оцінювання виконання завдань
Тема 6. Елокуція	14	1. Опрацювання конспекту лекції та рекомендованої літератури. Джерела: 3, 5, 7, 8, 11, 12; доп.: 1, 4, 8, 17, 19, 24, 25, 28; 2. Дати розгорнуті відповіді на питання для	Фронтальне та індивідуальне опитування;

		самоконтролю. 3.Виконати завдання до теми і підтем	заслуховування і аналіз промов; аналіз і оцінювання виконання завдань
Тема 7. Меморія. Акція.	16	1. Опрацювання конспекту лекції та рекомендованої літератури. Джерела: осн.: 3, 5, 7, 9, 11, 12 доп.:3, 5,10, 14,15, 18; 2. Дати розгорнуті відповіді на питання для самоконтролю. 3.Виконати завдання до теми і підтем	Фронтальне та індивідуальне опитування; аналіз і оцінювання виконання завдань; заслуховування і аналіз промов;
Разом змістовий модуль 2	56		
Разом	82		

Матриця зв'язку між дисципліною/ змістовим модулем, результатами навчання та компетентностями

Результати навчання	Компетентності											
	Загальні						Предметно-спеціальні					
	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6
1. Знання теоретичних основ риторики, її основні розділи, поняття; короткий виклад вчень про риторику, її класичний і сучасний різновиди; знання теоретичних основ аргументації;		+			+	+					+	+
2. Знання особливостей загальної і фахової риторики, типів промов		+			+	+					+	+
3. Уміння і навички працювати з різними джерелами для підготовки промови;		+			+	+					+	+
4. Уміння і навички готувати виступ згідно з основними розділами класичної риторики;	+										+	+
5. Знання, уміння та навички використовувати фігури мовлення (усного і писемного), урізноманітнювати його стилістику;		+			+	+					+	+
6. Уміння і навички переконливо, інформативно й цікаво говорити, самостійно складати й виголошувати промови, ставити запитання й відповідати на них;		+			+	+					+	+
7. Уміння і навички слухати співрозмовника, аналізувати його аргументи, знаходити логічні помилки у власних і чужих аргументах, визнавати свої помилки, забирати свої		+			+	+					+	+

слова назад;												
8. Володіння навичками, знаннями способів контролювати власні емоції, міміку й жести, доречно використовувати міміку й жестикулювати; дбати про зовнішній вигляд;		+			+	+					+	+
9. Уміння досягати мети промови, тобто успішно інформувати, розважати, надихати, переконувати, агітувати, звинувачувати й захищатись		+			+	+					+	+
10. Здатність використовувати комп'ютерні технології для підготовки промов, доповідей, презентацій.				+								

Форми навчання

Лекції, практичні заняття, робота в групах, самостійна робота, індивідуальна робота.

Методи оцінювання

Згідно з методикою оцінювання знань студентів, передбаченою наказами ректора по університету.

Розподіл балів, які отримують студенти

Відповідно до системи оцінювання знань студентів ДонНУЕТ, рівень сформованості компетентностей студента оцінюються:

Оцінювання протягом семестру: 100 балів – залік,

№ теми практичного заняття	Вид роботи/бали					
	Тестові завдання	Ситуаційні завдання	Обговорення теоретичних питань теми	Індиві- дуальне завдання	ПМК	Сума балів
Змістовий модуль 1						
Тема 1			10	5		15
Тема 2			5	10		15
Разом змістовий модуль 1			15	10	15	45
Змістовий модуль 2						
Тема 1		6	2	6		14
Тема 2		7	1	5		13
Тема 3		9	1	8		18
Разом змістовий модуль 2		22	4	19	10	55
Разом						100

РОЗДІЛ II. ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 1

Тема: *Риторика як наука і навчальна дисципліна. Основні етапи розвитку риторики у світі*

ПЛАН

1. Поняття про риторикау як науку, мистецтво, комунікацію і дисципліну.
2. Переконавання як предмет риторики.
3. Основні поняття класичної риторики. Закони і жанри риторики.
4. Ораторське мистецтво у Стародавньому світі. (у Стародавньому Єгипті; у Стародавній Індії; у Стародавньому Китаї; у Стародавній Греції; у Стародавньому Римі);
5. Риторика Нового часу.
6. Неориторика.

Література: 1, 3, 9, 12, 17, 19, 24, 25, 26, 31, 33.

Практичні завдання

Завдання 1. Знати поняття і терміни (за лекційним матеріалом і літературою до курсу): *риторика, предмет риторики, логос, етос, пафос, топос, концептуальний закон, закон моделювання аудиторії, стратегічний закон, тактичний закон, активізація мислення аудиторії, мовленнєвий закон, закон ефективної комунікації, закон ефективної комунікації, жанри риторики, інвенція, диспозиція, елокуція, елоквенція, меморія, акція, релаксація, конфуціанські повчання, софістика, метод евристичної бесіди Сократа, протестансько-проповідницька риторика, неориторика, аргументативна риторика, лінгвістична риторика.*

Завдання 2. Підготувати виступ на тему: «Світова історія риторики в персоналіях» дотримуючись основних законів риторики.

Питання для самоконтролю:

1. У чому полягає універсальність риторики?
2. Які традиції сформувалися щодо визначення риторики?
3. Дайте визначення риторики.
4. Що притаманно риторичі як мистецтву?
5. Що притаманно риторичі як комунікації?
6. Що ви знаєте про предмет риторики?
7. Через які поняття реалізується мистецтво переконавання?
8. Які існують традиційні й сучасні погляди щодо законів риторики?
9. Які Вам відомі жанри ораторської діяльності?
10. Якими є основні розділи класичної риторики?
11. Яким було ораторське мистецтво у Стародавньому Єгипті?
12. Яким було ораторське мистецтво у Стародавній індії?
13. Яким було ораторське мистецтво у Стародавньому Китаї ?
14. Яким було ораторське мистецтво у Стародавній Греції ?
15. Хто вплинув на формування поглядів Сократа?

16. Що говорив Платон про здібності оратора?
17. У чому суть вчення Арістотеля про риторику?
18. Чому Демосфен став оратором?
19. Яким було ораторське мистецтво у Стародавньому Римі?
20. Що нового пропонували вчення риторів Нового часу?
21. Що таке неориторика і які її напрями?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 2

Тема: *Основні етапи розвитку риторики в Україні.*

ПЛАН

1. Розвиток риторики як науки в Україні (братські школи, Києво-Могилянська академія, Йоанникій Галятовський, Стефан Яворський, Ф. Прокопович).
2. Розвиток риторики в Україні в XIX – поч. XX ст.
3. Сучасні концепції риторики

Література: 1, 3, 9, 12, 15, 17, 18, 19, 24, 26, 31, 33, 37

Практичні завдання

Завдання 1. Знати поняття і терміни (за лекційним матеріалом і літературою до курсу): *монотейстичного бачення світу, гомілетика, проповідництво, братська школа, «Макаріївська риторика», ритори Києво-Могилянській академії, логосична герметика, неориторика, сучасна риторика.*

Завдання 2. Знайти віршець промови сучасного громадського діяча, політика, публіциста. Дати їй характеристику з погляду дотримання класичних риторичних канонів та вимог, подати свій варіант промови.

Питання для самоконтролю:

1. В який час відбулося формування риторики в Україні?
2. Що Вам відомо про богословських ораторів?
3. Що Вам відомо про проповідницьку літературу?
4. Яка роль братських шкіл в історії риторики на території України?
5. Якою є концепція риторики Ф. Прокоповича?
6. Як характеризується розвиток риторики в Україні 19- початку 20 ст.?
7. Чому початок 20 ст. для історії риторики є трагічною епохою?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 3

Тема: *Інвенція і диспозиція промови.*

ПЛАН

1. Поняття інвенції в риторичі.
2. Етапи інвенції:
 - 2.1 Робота над вибором теми промови.

- 2.2. Мета промови
- 2.3. Коло питань. Формування змісту промови
- 2.4. Систематизація матеріалу
3. Поняття диспозиції.
4. Вступ до промови. Прийоми встановлення контакту з аудиторією.
5. Викладення: моделі та методи.
6. Основна частина.
 - 6.1 Аргументація: структура та види.
 - 6.2 Обґрунтоване неприйняття аргументації.
 - 6.3 Види аргументів.
7. Логічні помилки.
8. Закінчення: типи його побудови.

Література: 1, 3, 6, 7, 9, 19, 22, 25, 26, 29, 33, 33, 35

Практичні завдання

Завдання 1. *Знати поняття і терміни (за лекційним матеріалом і літературою до курсу): винайдення, процес інвенції, коло інтересів, мета промови, метод запитань, денотатний граф, етапи інвенції, емпіричний матеріал, енциклопедичний матеріал, диспозиція, універсальна композиція, заперечувальні перехідні конструкції, підтверджувальні перехідні конструкції, нейтральні перехідні конструкції, прийоми встановлення контакту з аудиторією, моделі подання матеріалу промови, дедуктивний метод викладу, індуктивний метод, метод аналогії стадійний метод, концентричний метод, аргументація, теза, форма, підрядна аргументація, сурядна аргументація, множинна аргументація, теоретична аргументація, симптоматична аргументація, причинна аргументація, аналогічна аргументація, пряма аргументація, критика, аргументи до логосу, аргументи до етосу, аргументи до пафосу, аргумент до авторитету, аргумент до особи, логічні помилки.*

Завдання 2. Підготувати ювілейну промову. Структуруйте матеріал та виберіть риторичні прийоми для кожної з частин Вашої ораторської промови.

Завдання 3. Встановіть риторичні прийоми вступу в наведених текстах:

Текст 1

«Є різні думки про те, хто творить історію. На думку одних, історію творять народні маси; на думку інших – суспільні верстви; нарешті, на думку третіх – ціла світова історія, це лише історія великих одиниць. Бо чим би був, наприклад, арабський народ, що довгі віки блукав пісками своєї батьківщини, займався дрібними гешефтами і дрібними грабунками, коли б не з'явився серед нього великий Магомет, якого дух видобув таку енергію з цього народу, що знак півмісяця запанував над половиною світу.

Чим була маса українських племен, доки на чолі її не став великий муж Святослав Завойовник, що славу української зброї поніс силою своєї волі аж під мури Царгороду, на береги Дунаю і Каспія, створюючи велику, могутню імперію. І що створила відважна, бурхлива козацька маса, доки не оформив її поривів великий політик і відважний полководець Богдан Хмельницький. Це

ж він замість ряду не окреслених бунтів проти Польщі створив один великий зрив, замість повстанчих ватаг – могутню армію, і на місце дрібних домагань поставив велику ідею незалежності української держави. І цю державу він побудував, зміцнив і – вмираючи – лишив її забезпеченою тривкими політичними союзами, що запевняли її розвиток і зріст. Але наступники, які не дорівнювали величі свого попередника, привели до визволення від осередкових сил, що спричинилося до упадку держави і дало той період нашої історії, який звемо Великою Руїною.

Сила нації змаліла, козацька імперія почала котитися вділ. Що ж сталося? Адже ж народні маси лишилися ті самі, матеріал для армії не змінився, міжнародна ситуація не була більш некорисною, як давніше, і на чолі держави так само стояли провідники – гетьмани. Лише вони, ці нові провідники, не потрапили опанувати маси і скерувати її до однієї мети. Бо народна маса завжди готова до чину, тільки треба вміти її попровадити, бо народна маса завжди як чародійний музичний інструмент, на якому великий митець дасть прекрасний, величний концерт, а в руках іншого цей інструмент буде або мовчати, або фальшувати безжалісно.

Велика Руїна все поглиблювалася і поглиблювалася. І навіть останній козак, славний Петро Дорошенко, не міг воскресити давньої могутності української держави.

Ситуація видавалася безнадійною. Держава в упадку, народ розбитий ворожими впливами. Залози ворогів в наших містах, селах, хуторах. І ось в такий час гетьманську булаву було віддано в руки Івана Мазепи.

Цим фактом в нашу історію увійшов справжній герой і розпочав нову добу» (Теліга О. Вступне слово на Академію в честь Івана Мазепи).

Текст 2.

«Боже, які ми були довірливі! Скільки разів упродовж історії дозволяли себе ошукати! А на братерську нашу довірливість нам відповідали потоптанням Переяславських угод, різаниною в Батурині, підступним зруйнуванням Січі, соловецькими та сибірськими розправами над славними, найбезстрашнішими синами нації... Сучасні реаніматори імперії, наскрізь прогнилої, наскрізь аморальної, невже вони не справді розраховують на те, що зранена Чорнобилем Україна вже не відчує болю, що з пам'яті народу геть вищезло все, чим позначена його страдницька історична дорога? Що забули ми і легендарні Крути, ці українські Фермопіли, і звірства муравйовських банд, і як у сліпій садистській ненависті розстрілювали вони наш золотоверхий Київ, будинок та унікальну бібліотеку Грушевського, першого Президента Української Народної Республіки, цілячись кронштадтськими снарядами в саму нашу історію, в саму душу України...

Невже й сьогодні недолугі збирачі приреченої, агонізуючої імперії вважають нас здатними забути геноциди, голодомори, терори, забути криваву науку Тбілісі й Вільнюса і сльози солдатських матерів, чийх дітей ради великодержавних амбіцій було безповоротно кинуте в пекло Афганістану, цього найпотворнішого породження загребущого імперського тоталітаризму.

Ті, що вчора лицемірно прикидались нашими друзями, сьогодні обкидають Україну брудом дезінформації, розпалюють українофобію, нічим не гребують, щоб викривленим, спотвореним виставити перед світом образ нашого народу, безсоромними вигадками та шовіністичними брехнями принизити нашу незалежність.

Одначе ні погрозами, ні шантажем, ні фальшивими великодержавницькими лестощами вже не зломити нашої всенародної волі, нічим не затримати владну ходу нового часу: день референдуму, соборний твій день, Україно, гряде!

Це має бути не просто кількісна перемога, а перемога нашої солідарності, демократичної єдності, гуманізму, світла перемога вільних, безстрашних людей. Хай не буде серед нас байдужих, пасивних, ніяких! Адже нас почують і ті, що впали на дорозі. Що в колимських снігах загубились, і в тундрі лягли навечно, і в братських могилах. Ми чуємо їх, вони почують нас. Ми чуємо всіх, хто упродовж століть виборював нашу державність, нашу довгождану свободу.

До жодного з народів ми не почуваємо зловорожості. Радуємось тому, що росіяни, і люди багатьох інших національностей, для кого українська земля давно стала рідною, виявляють готовність проголосувати 1 грудня за незалежність України, де всі ми разом будемо не рабами системи, а повноправними господарями своєї долі.

Тож єднаймося!

Референдум глибше пізнає кожного з нас, він буде перевіркою нашої гідності, нашої честі, референдум визначить міру нашої здатності бути самими собою, стати нарешті вільними людьми.

Сама історія запитає кожного з нас у цей день: хто ти? Чи справді вичавив із себе тоталітарного раба, чи здатен відстояти себе як людину, відстояти завтрашній день своєї згорьованої, прекрасної України?

Вірисься, що на цей віщий голос усі ми, брати і сестри, разом відгукнемося спільним, радісним і життєствердним: так!

24.XI.1991

(О. Гончар. Слово напередодні референдуму 1 грудня 1991-го).

Завдання 4. Проаналізуйте наведені діалоги. Чи дотримано в них правила аргументації/критики? Назвіть аргументи.

Діалог 1.

Мері: Джон, ти знову почав курити? Ти ж знаєш, що перед операцією лікар сказав, що твій організм більше не може виносити нікотину.

Джон: Тобі легко казати! А я готовий сперечатися, що у тебе не менше сорока фунтів зайвої ваги. І що лікар думає з цього приводу?.

Діалог 2.

Перший політик: Недоторканність життя будь-якої людини завжди була найголовнішим принципом нашої партії. Тому члени моєї партії, що присутні на цих зборах, будуть голосувати проти пропозиції легалізувати аборти.

Другий політик: Ви абсолютно праві, підкреслюючи недоторканість людського життя, але це не може стосуватися шеститижневого плода. Крім

того, як бути з недоторканністю життя матері, що завагітніла проти своєї волі?.

Діалог 3. Прокоментуйте метод ведення суперечки Сократа:

Херефонт. Тож на якому мистецтві розуміється Георгій і як би нам найкраще його назвати?

Пол. Любий Херефонте, люди володіють не одним мистецтвом, вдало винайденим завдяки досвіду, бо лиш знання робить так, що життя наше йде услід за мистецтвом, а незнання скеровує його за випадком. І з усіх цих мистецтв різні люди обирають для себе різне, але кращі віддають перевагу кращому. До них належить і наш Георгій, який причетний до найпрекраснішого з мистецтв.

Сократ. Як видно, Георгію, Пол справді добре підготовлений до розмови, але ж він не робить того, що обіцяв Херефонтові.

Георгій. Що ти маєш на увазі, Сократе?

Сократ. Мені здається, що він так і не відповів на запитання.

Георгій. Тоді, якщо хочеш, запитай його ти.

Сократ. Не хочу, але коли б ти сам забажав дати відповідь, то було б набагато приємніше запитувати тебе. Тому що із того, що Пол сказав, мені вже зрозуміло, що він більше вправляється у так званій риториці, ніж в умінні вести розмову.

Пол. А це ж чому, Сократе?

Сократ. А тому, Поле, що коли Херефонт запитав, із яким мистецтвом обізнаний Георгій, ти заходився вихвалити його мистецтво так, начебто його хтось ганив, але що це за мистецтво, ти так і не відповів.

Пол. Чи ж я не сказав, що воно найкраще?

Сократ. Так, сказав. Але ніхто й не запитував, яким є мистецтво Георгія, лиш запитали, що за мистецтво і як потрібно Георгія називати. (Платон. «Георгій»).

Завдання 5. Встановіть риторичні прийоми завершення промов у наведених текстах:

Текст 1.

«<...> Не в нашій владі вирішувати, коли й як здійсниться велика справа вселюдського єднання. Але поставити його собі як вище завдання і служити йому в усіх справах своїх – це в нашій владі. У нашій владі сказати: ось чого ми хочемо, ось наша вища мета і наш прапор – і на інше ми не згодні» (В.С. Соловйов «Друга промова в пам'ять Ф.М. Достоєвського»).

Текст 2.

«<.» Що це – заклик до війни? Але хіба хто-небудь скаже, що готуватися до опору агресії – значить розпалювати війну? Я заявляю, що саме в цьому – єдина гарантія миру. Ми повинні швидко зібрати сили для того, щоб зустріти агресію не тільки військову, але й моральну; треба, щоб англійські народи, а також всі – як великі, так і малі нації, які бажають йти з нами разом, – рішуче й тверезо усвідомили свій обов'язок. Таке чесне і щире товариство зможе за одну ніч, від заходу до світанку, розчистити шлях прогресу і вигнати з нашого життя страх, який для сотень мільйонів людей вже затуляє світ сонця» (У. Черчилль «Захист свободи і миру»).

Текст 3.

«<...> Приходимо до наступного висновку. Україна – розташована між світами грецько-візантійської й західної культур і законний член їх обох – намагалася на протязі своєї історії поєднати ці дві традиції в живу синтезу. Це було велике завдання й не можна заперечити, що Україна не зуміла його повнотою виконати. Україна наближалася до цієї синтези в великі епохи своєї історії, за Київської Русі й за козаччини 17 століття. Проте, хоч ці епохи були багаті на потенціальні можливості та часткові досягнення, в обох випадках остаточно синтеза зазначала невдачі, й Україна впала під тягарем надмірного зовнішнього натиску, а також від розривних внутрішніх сил. У цьому сенсі можна сказати, що велике завдання, яке творить історичне покликання українського народу, залишається досі не виконаним і ще належить до майбутнього» (І. Лисяк-Рудницький «Україна між Сходом і Заходом»).

Завдання 6. Переконайте опонента, що:

«Поетами народжуються, а ораторами стають» (Цицерон).

«Слово формує світ. Спотворене слово спотворює його» (Павло Мовчан)

Прокоментуйте твердження Ф. Прокоповича, що «метою оратора є переконувати словом». Доведіть його слушність чи хибність.

Методичні рекомендації. Заготуйте свої аргументи на картках у вигляді тез, підкріплених цитатами, статистичними даними тощо (тобто енциклопедичним матеріалом). Поставте на картках позначки: сильний – середній – найсильніший аргумент.

Питання для самоконтролю:

1. Які визначення поняття інвенція Вам відомі?
2. Назвіть етапи інвенції.
3. Чому тема виступу має мати відповідати мінімум трьом параметрам: захоплення темою, знанням теми, зацікавленням аудиторії?
4. Які рекомендації щодо вибору теми Ви засвоїли?
5. Чому визначення мети промови є важливим?
6. Які є способи, методи формування змісту промови?
7. Які існують способи пошуку і систематизації матеріалу?
8. Що таке диспозиція?
9. Якою є композиція промови?
10. Які існують прийоми встановлення контакту з аудиторією?
11. Які існують способи (моделі) викладу інформації в основній частині?
12. Що таке аргументація?
13. Які існують структурні елементи аргументації.
14. У чому суть термінів симптоматична, причинна та аналогічна види аргументації?
15. Критика і спростування хибності тези – тотожні поняття? Якою буває критика?
16. Які існують види аргументів в ораторській промові?

17. Якими є типові помилки оратора щодо обґрунтування певних положень?
18. Які виділяють правила щодо аргументів?
19. Які є варіанти (способи) оформлення заключної частини промови?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 4

Тема: *Елокуція. Елоквенція.*

ПЛАН

1. Поняття елокуції в риторичі.
2. Критерії до словесного оформлення промови.
3. Поняття мовленнєвого впливу та принципи підвищення його ефективності.
4. Форми мовленнєвого впливу.
5. Причини неефективного мовленнєвого впливу.
6. Риторичні фігури.
7. Тропи.

Література: 1, 2, 3, 7, 8, 13, 14, 19, 20, 22-24, 27, 29, 32-40.

Практичні завдання

Завдання 1. Знати поняття і терміни (за лекційним матеріалом і літературою до курсу): *елокуція, елокутивна робота, паралогіка, правильність, ясність, краса, доречність, точність, логічність, багатство мовлення, стислість промови, виразність, лексичні, граматичні, орфоепічні норми, мовленнєвий вплив, пряма форма мовленнєвого впливу, непряма форма мовленнєвого впливу, риторичні фігури, риторичне звертання, риторичне запитання, риторичний вигук, риторичне заперечення, фігури скорочення, фігури додавання, фігури розташування, замовчування, асиндетон, еліпс, літота, анафора, епіфора, гомеотелевтон, кіклос, хіазм, гіпербола, інверсія, паратеза, парцеляція, тропи, метафора, метонімія, синекдоха, порівняння, епітет, алегорія, персоніфікація, іронія, пародія, алогізм, перифраз, антономазія, парадокс.*

Завдання 2. Використовуючи приклади, закінчіть запропоновані вислови, застосовуючи тропи й риторичні фігури:

1. Любов – це коли...
2. Нічого не бійтеся, адже...
3. Щоб тебе зрозуміли, достатньо...
4. Доброта допоможе людству...
5. Хто людям допомагає, той витрачає даремно час, бо...
6. Могутнім і чарівним слово стає лише тоді, коли...

Завдання 3. Виберіть одне з тверджень. Підтвердіть (спростуйте) його логічно (аргументативно) та фактологічно (ілюстративно), використовуючи індуктивний хід думки: від аргументу до факту. Розбудуйте своє доведення чи спростування засобами гумору, сатири, сарказму.

«Жінки шкідливі для здоров'я!»

«Чоловіки – великі діти!»

«Нікому не вір, і тебе ніхто не зрадить!»

«Люди – найгірші з тварин!»

Завдання 4. Зверніть увагу на можливість використання порівняння як доказу.

Журналіст: Ходять чутки про величезні скорочення на ТВ, у тому числі й на вашому каналі...

Н.Сванідзе: Канал розбух, як стара радянська контора, у якій дві третини жінок плели, розмовляючи по телефону, й ходили по магазинах; дві третини чоловіків пили пиво й обговорювали футбол, а невелика решта тягнула віз. Скорочення кадрів назріло.

Завдання 5. Наслідуючи Н.Сванідзе, побудуйте на основі порівняння відповідь на одне з таких питань:

– Кажуть, випускникам вищих навчальних закладів важко знайти роботу?

– Стверджують, що зараз немає справжньої літератури?

– Ходять чутки про зниження рівня викладання в університеті, це так?

– Існує думка, що вища освіта не потрібна, адже все вирішують корупційні схеми?

Питання для самоконтролю:

1. Поняття елокуції в риторичі.
2. У чому сутність елокутивної роботи?
3. Які наявні критерії до словесного оформлення промови?
4. Що означає поняття мовленнєвого впливу?
5. Які є принципи підвищення його ефективності?
6. Які існують форми мовленнєвого впливу?
7. Які є найпоширеніші причини неефективного мовленнєвого впливу?
8. Що таке риторична фігура?
8. Які є найбільш поширені риторичні фігури?
10. Через які три групи фігур реалізується прийом синтаксичного перетворення?
11. Які існують види анафори?
12. Які визначають параметри спільного і відмінного у поняттях тропи і риторичні фігури?
13. Що таке метафора і які відомі різновиди її?
14. У чому полягає суть тропів: метонімія, синекдоха, порівняння, епітет, алегорія, персоніфікація, іронія, пародія, алогізм, перифраз.
15. Які існують ви антономазії?
16. У чому полягає суть тропів: парадокс, алюзія.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 5-7

Тема: Меморія. Акція.

ПЛАН

1. Пам'ять у риторичній діяльності оратора та її види.
2. Способи запам'ятовування промови: механічний, логічний, мнемотехнічний.
3. Мнемотехніки.
4. Акція як завершальний етап реалізації риторичної мети.
5. Проблема ораторського шоку, його причини та техніка подолання.
6. Зовнішній вигляд та манери оратора.
7. Паралінгвістичний фонаційний арсенал оратора.
8. Різновиди невербальної комунікації.
9. Аудиторія і оратор. Техніка подолання опору аудиторії.

Література: 1, 3, 5, 8, 9-11, 16, 19, 21, 22, 28, 39.

Практичні завдання

Завдання 1. Знати поняття і терміни (за лекційним матеріалом і літературою до курсу): *пам'ять, види пам'яті, впізнавання; згадування; пригадування, способи запам'ятовування: механічний; логічний; мнемотехнічний, мнемотехніка, мнемотехнічні прийоми, акція, поверхневого дихання, діафрагмальне дихання, дикція, голос, сила голосу, висота голосу, тембр голосу, благозвучність голосу, модуляції звучання голосу, мелодійність, гучність, інтонація, паузи, інтонація; темп мовлення, невербальні засоби, проксемика.*

Завдання 2. Підготуйте виступ на одну з тем: «Очі», «Усмішка», «Голова й плечі» і под. Для прикладу скористайтеся уривком з тексту А. Содомори «Рука».

«І якщо очі – дзеркало душі, то руки – її тлумачі. Дивніші, ніж язик, що навчився говорити. І навіть коли мовою володіємо досконало, без рук, які теж по-своєму промовисті, не обходимося. Рука кличе, рука проганяє. Рукою привітно махаємо, рукою погрожуємо. Руками розводимо, руки опускаємо. Руками сплескуємо чи хапаємося за голову.

Руки схрещуємо на грудях, переплітаємо, заломлюємо, ламаємо, складаємо до молитви. Руки зводимо до неба, закладаємо за спину, потираємо від задоволення, плещемо в долоні. Руки простягаємо назустріч; руками відсахуємося. Руками закриваємо обличчя, аби не бачити; дивимося з-під долоні, аби краще бачити... У кожному русі – стан душі, вияв ба-жанья, волі. Навіть голосуємо руками. Бо рука – то голос. Коли мовчимо – говорять руки. Вони, як і душа, рідко бувають непорушними. Хіба при молитві: долонею до долоні, пальцем до альця. Але ця непорушність, повторюємо, не бездіяльна, бо й по руках, не розпорошуючись, молитовна енергія струмить угору, до Всевишнього...

Хрестимося правицею, а далі складаємо до молитви і правицю, і лівицю. Тут вони рівноправні, єдині. Але – це молитва. У житті ж, буває,

права рука не відає, що творить ліва. Роздвоюємося. Втрачаємо єдність самі з собою...

Рука сіяча, рука гладіатора. Рука скрипаля, рука каменяра. Рука жонглера, рука весляра. Рука диригента, рука маляра... Рука на кермі, на ивчику, на Євангелії... Рука, що виводить першу літеру, рука, що пише заповіт... Рука в кишені, рука – до кишені... Руки, руки, руки...

Виліплюючи їх, самі лише руки, Роден ліпив саме життя, найвиразніший, найкрасномовніший його вияв».

Завдання 3. Застосуйте одну з відомих вам мнемотехнік для відтворення усного переказу тексту на вибір.

Текст 1. Ріки України

Територія України має густу річкову мережу. Всього в Україні налічують близько 73 тисяч річок. Переважна кількість річок належить до басейнів Чорного і Азовського морів. Залежно від площі басейну, довжини, водності, запасів гідроенергії, придатності для водного транспорту річки поділяються на великі, середні й малі.

Більшість великих річок України тече з Півночі на Південь, лише на окремих ділянках відхиляючись від меридіонального напрямку. Напрямок течії середніх та малих річок залежить од характеру рельєфу.

Розподіл річок на території України та їх густина визначаються умовами зволоженості території, характером рельєфу, геологічною будовою окремих районів та іншими факторами.

За характером фізико-географічних умов річки України поділяються на три основні групи: річки розчленованих рівнин, гірські та поліського типу. Найпоширеніші – річки розчленованих рівнин, до яких належить більшість приток Дніпра, притоки Сіверського Дінця, Південного Бугу, ліві притоки Дністра й річки степової зони. Для них характерні широкі долини з пологими схилами, звивисте русло. Частина річок цього типу в межах степової зони влітку пересихає.

До гірського типу належать річки Карпат та Кримських гір. Долини гірських річок неширокі, з крутим схилами, глибоко врізані. Для річок цього типу характерні дощові паводки. Гірські річки Карпат пересихають дуже рідко. Взимку на них бувають затори, малі річки інколи замерзають. Режим річок Кримських гір несталий, вони часто пересихають або перетворюються на підземні потоки.

Річки в межах Полісся (особливо праві притоки Прип'яті) мають широкі й неглибокі долини. Навесні вони широко розливаються. Басейни річок часто заболочені.

Основне джерело живлення річок – атмосферні опади. У живленні рівнинних річок України, особливо на Поліссі, основне значення мають талі снігові води. Гірські річки живляться переважно дощовими водами. У живленні великих річок важливу роль відіграють підземні води. (З підручн.)

Текст 2. Можливо, тому, що в дитинстві мені доводилося частенько «вступати в контакт» зі стресом, я переконався, що стосовно проблем не варто себе терзати і вдаватися до істерики: нехай вони відпочинуть до ранку.

Якщо справа йде навскоси, вдаюся до занять спортом, щоб позбутися тривоги, а розв'язанням проблеми займаюся тоді, коли відчую духовну готовність це зробити. Мої близькі дуже дивуються: «Як ти можеш спокійно спати?» Якщо рішення відразу знайти не вдається, то чи варто позбавляти себе сну?

Буває й таке. Ти знав, що контрольна з біології неминуча, та замість того, щоб слухати учителя, останній тиждень тупо малював ескізи для улюблених реклам. Ти усвідомив проблему, коли, зіткнувшись сам на сам із навчальним матеріалом, зрозумів: без шкільної підготовки заданого не осилити. Не поспішай з люті рвати свої малюнки, тим паче, що деякі з них справді вдалися неперевершено. Треба лиш докласти більше зусиль до науки. Те саме, звісно, дуднять тобі і батьки, але це саме той випадок, коли вони мають рацію. Крикни з усіх сил. Заволай, і тобі полегшає. А після психологічного розвантаження активно візьмися до роботи. Між іншим, якщо тобі добре вдаються рекламні малюнки, тобі відтак бути не біологом.

Життя доводить, що причинами стресу найчастіше бувають найбанальніші повсякденні напруги, дрібниці, з якими нам цілком під силу впоратися. Серед підстав для тривог у середовищі підлітків превалює недосконалість зовнішності, незадоволені амбіції, ускладнення стосунків із ровесниками. Вносити корективи в породжені цими факторами обставини під силу кожному, але при умові розважливого осмислення рішень. Є речі набагато складніші, скажімо, – розлучення батьків чи втрата когось із близьких. Це взагалі поза нашим контролем.

Я завжди намагаюся не забувати про істинний стан справ. Що це означає? Увімкни вечірні новини: містечко у сусідньому регіоні повністю зруйноване повінню; ось сім'я, годувальник якої убитий якимсь маніяком, а десь дитина помирає від невиліковної недуги. І поступово твої проблеми стають не такими вже й значними, загроза, що нависла над тобою чорною хмарою, розвіюється.

Я не кажу, що твої проблеми не справжні. Але спробуй зосередитися на кращих моментах свого життя. І не кажи, що їх немає. Просто досі ти не вмів їх бачити. Я завжди був вдячний за те, що маю. Навіть за найменше. Навіть за можливість цих записів, якими я не тільки тобі хочу допомогти, а й звільняю від чергового стресу себе самого. (За Д. Снайдером).

Текст 3. Чому ми кричимо?

Одного разу вчитель запитав своїх учнів:

– Чому розгнівані люди кричать?

– Кричать, тому що втрачають терпіння, – відповів один із учнів.

– Але чому кричать до тих, хто є поруч із ними? – знову запитав вчитель.

– Кричать, тому що хочуть щоби їх почули, – пролунала відповідь.

Вчитель продовжував запитувати:

– Отже, неможливо спокійно розмовляти?

Учні давали різні відповіді, але жодна із них не задовольнила вчителя.

Тоді він сказав:

– Знаєте чому розгнівана людина кричить на інших? Отож, коли двоє сваряться – їхні серця дуже віддаляються одне від одного. Щоби подолати ту відстань між серцями – треба кричати, тоді тебе почують. Чим більші люди є розгнівані – тим голосніше кричать, щоб почути одне одного. А що буває поміж двома закоханими? Вони не кричать, а шепочуть. Чому? Тому що їхні серця є дуже близько одне до одного. Відстань поміж ними така маленька, що їхні серця розмовляють пошепки. А коли любов дуже-дуже сильна, тоді не потрібен навіть шепіт – достатньо тільки погляду. Їхні серця досить добре розуміють одне одного.

Після цього вчитель ще додав:

– Якщо сперечаєтесь, то не дозволяйте вашим серцям віддалятися. Не кажіть слів, які б ще більше вас віддалювали. Відстань може бути такою великою, що серця вже ніколи не знайдуть зворотної дороги. Найбільш вдалий спосіб припинити сварку – це сваритися міцно обійнявшись.

Текст 4. Сила думки

Одному водієві посеред поля пізно ввечері несподівано пробилось колесо автомобіля. Він дуже засмутився, тому що не мав відповідного інструменту, щоби його замінити. Раптом вдалині побачив маленький вогник – то був будинок одного господаря, що жив посеред цього поля.

Водій швидко пішов в тому напрямку, тому що вже наближалася ніч.

Дорогою він думав: «А що, коли мені ніхто не відчинить дверей?»; «А що, коли у них не буде потрібного інструменту?»; «А що, коли вони не захочуть мені його позичити?».

Від таких непевних думок його тривога все зростала і коли, нарешті, водій підійшов до того будинку, то був такий збентежений та розлючений, що, як господар відкрив йому двері свого дому, замахав кулаком під носом у нього та закричав: «Тримай собі свій домкрат!»

Подобається нам чи ні, але наші думки визначають маршрут земної мандрівки, яку називаємо життям. Якщо будемо думати тільки про невдачі – то вони переслідуватимуть нас. Якщо думатимемо що ми є невиховані, неграмотні, некультурні – то такою і буде наша поведінка. Якщо говорити дитині, що вона дурна – то такою вона і виросте.

Завдання 4. Прочитайте виразно притчі, скориставшись знаками партитури тексту.

Знаки для партитури тексту

Рядкові :

/ – пауза коротка;

// – пауза середня;

/// – пауза довга;

< > – виділення особливим тоном елементів тексту;

<< >> – іронічна інтонація.

Надрядкові:

' – словесний наголос;

– підвищення тону;

– зниження тону.

Підрядкові:

→ – пришвидшення розмови;

..... – уповільнення вимови;

_____ – логічний наголос (суцільна лінія під словом);

___ _ _ _ – наголос послаблений;

===== – логічний наголос, посилений

1. Знайдеться той, хто не згоден

Батько зі своїм сином і мулом в полуденну спеку подорожував по курних провулках міста. Батько сидів верхи на мулі, а син вів його за вуздечку.

– Бідний хлопчик, – сказав перехожий, – його маленькі ніжки ледь поспівають за мулом. Як ти можеш ліниво сидіти на мулі, коли бачиш, що хлопчисько зовсім вибився з сил?

Батько прийняв його слова близько до серця. Коли вони завернули за ріг, він зліз з мула і велів синові сісти на нього. Незабаром зустрівся їм інший чоловік. Гучним голосом він сказав:

– Як не соромно! Малий сидить верхи на мулі, як султан, а його бідний старий батько біжить слідом.

Хлопчик дуже засмутився від цих слів і попросив батька сісти на мула позаду нього.

– Люди добрі, бачили ви щось подібне? – Заголосила жінка, що йшла їм на зустріч. – Так мучити тварину! У бідного мула вже провисла спина, а старий і молодий ледарі сидять на ньому, начебто він диван, бідна істота!

Не кажучи ні слова батько і син, осоромлені, злізли з мула. Щойно вони зробили кілька кроків, як зустрівся їм старий дід і почав насміхатися з них:

– Чого це ваш мул нічого не робить, не приносить ніякої користі і навіть не везе когось з вас на собі?

Батько сунув мулу повну пригорщу соломи і поклав руку на плече сина.

– Що б ми не робили, – сказав він, – обов’язково знайдеться хтось, хто з нами буде не згодний. Я думаю, ми самі повинні вирішувати, що нам робити.

2. Ти знав, що ризикуєш

В одному індіанському племені юнаків на зрілість випробовували самотністю. Цим вони мали довести самі собі та спільноті, що готові стати справжніми воїнами.

Під час випробовування один із цих юнаків опинився посеред гарної квітучої долини. Оглядаючи гори, що оточували цю долину, юнак побачив стрімку вершину, вкриту сліпучо-білим снігом.

– Поміряюся з тією вершиною – сказав сам до себе юнак.

Він одягнув сорочку зі шкіри зубра, накинув на плече плащ та почав спинатися на гору.

Вибравшись на вершину, юнак побачив під собою цілий світ: чудові краєвиди, безмежний простір. Його серце наповнилося гордістю.

Раптом біля своїх ніг він почув дивне шелестіння. Придивився і побачив змію. Хотів відскочити, але змія заговорила до нього:

– Помираю! Тут надто холодно для мене і я не маю поживи... Візьми мене під свою сорочку та знеси в долину.

– Ні! – сказав у відповідь юнак. – Знаю я вашу породу. Ти – гримуча змія. Якщо візьму тебе, ти вкусиш мене і я помру.

– О, ні! Навіть не думай так. – відповіла змія. – З тобою не буду так поводитися. Якщо мені допоможеш, тоді не вчиню тобі ніякого зла.

Юнак і далі відмовлявся, але змія вміла добре переконувати. Врешті він взяв її під свою сорочку та поніс зі собою в долину. Коли вони вже спустилися, юнак обережно поклав її на землю. Несподівано змія скрутилася, кинулася на хлопця та вкусила його в ногу.

– Ти ж мені обіцяла! – закричав він.

– Ти ж знав, що ризикуєш, коли брав мене зі собою, – сказала змія та поповзла собі геть.

3. Ніколи не здаватись

Якось осел одного селянина впав у колодязь. Він страшно закричав, кличучи на допомогу. Прибіг селянин і сплеснув руками: «Як же його звідти витягти?»

А потім розсудив так: «Осел мій – старий. Йому вже недовго лишилося. Я все одно хотів купити нового молодого осла. А колодязь майже висох. Я давно мав намір його закопати й викопати новий в іншому місці. Чому б цього не зробити тепер? Заодно й ослика закопаю, щоб не смердів, коли розкладатиметься».

Він попросив своїх сусідів допомогти йому закопати колодязь. Усі дружно взялися за лопати й стали кидати землю в колодязь. Осел одразу збагнув, чим це закінчиться, й почав голосно ревіти. І раптом, на подив усіх робітників, затих. Ще трохи вкинувши землі, селянин вирішив глянути, що там знизу.

Він був вражений від того, що побачив. Віслюк землю, яка падала на його спину, струшував і притоптував копитами. І дуже швидко, на подив усіх, з'явився нагорі – і вистрибнув із колодязя!

...У житті вам буде траплятися безліч всякого бруду, щоразу життя посилатиме його нову й нову порцію. Та коли грудка землі впаде на тебе, струси її і підіймайся нагору, бо тільки так ти зможеш вибратися з колодязя.

Кожна з проблем, яка з'явилася у твоєму житті, – це ніби камінь для переходу через струмок. Якщо не зупинятися й не здаватися, то можна вибратися з будь-якого найглибшого колодязя.

Завдання 5. Підготуйте промову на запропоновану тему:

1. Народ, що не шанує своїх великих людей, не варт звання освіченого народу (І. Франко).

2. Держави стоять не на династії, а на внутрішній єдності і силі народу (О. Теліга).

3. Мова – перша зброя в боротьбі: виживе мова, виживе й Вітчизна (О. Ільченко).

4. Що більше в народі байдужих «я», то трагічніша доля народу (П. Загребельний).

5. Права без обов'язків – то сваволя (Леся Українка).

6. Банки завжди позичають вам парасольку, але, коли піде дощ, вони цю парасольку відберуть. (Марк Твен).

7. Люди діляться на три категорії – ті, хто не рухаються, ті, хто рухаються і ті, хто рухають. – арабська приказка.

8. Хто володіє минулим, тому належить майбутнє. (Джордж Оруел (1903-1950), англійський письменник, публіцист)

9. Все можна змінити: доми, одягачку, воям дати іншу зброю, напхати пельку заморськими наїдками і напйтками, та душу народові не виймеш, не вставиш йому іншу, чужу (П. Загребельний)

10. Зайвий приятель, хоч і малий навіть, завжди ліпше, аніж ще один ворог, хай хоч і наймізерніший, найбезсиліший (П. Загребельний).

11. Свій варіант теми.

Методичні поради. Після виголошення виступу, здійсніть його самоаналіз, відповідно алгоритму.

Алгоритм самоаналізу виступу.

1. Як аудиторія зустріла мене? (Доброзичливо, байдуже, стримано, з недовірою, з неприязню).

2. Як розпочав (-ла) виступ? Чи викликав виступ зацікавленість, пожвавлення, байдужість, несприйняття?

3. Як можна схарактеризувати настрій аудиторії упродовж виступу? Він змінювався на мою користь чи ні? У якій частині виступу це було помітно? Як це проявлялось? Можливі причини цих змін.

4. Якщо аудиторія реагувала негативно, то чим це було зумовлено?

5. Як я реагував (-ла) на невдачу/успіх?

6. Як я сам (-а) оцінюю:

– вибір теми, її розкриття, свою позицію;

план і композицію виступу, логіку побудови, вступ, висновки;

– якщо тему, факти, логіку я оцінюю позитивно, то чим пояснити невдачі, незадоволення, послаблення контакту?

7. Як я сам (-а) оцінюю своє усне мовлення; дихання (не вистачало глибини дихання, утруднення дихання через носову порожнину, чи були вимушені паузи для вдиху; що можна сказати про темп, плавність мовлення: чи вільним було мовлення? чи не було зайвого напруження?).

8. Як аудиторія реагувала на мої аргументи, приклади, жарти, запитання?

9. Як я тримався (-лася):

– просто і вільно чи скуто?

– чи не зловживав (-ла) жестами?

10. Що повчальне з цього виступу я врахую під час підготовки до наступного виступу?

Завдання слухачам-експертам:

1. У чому полягає актуальність і новизна розкритої оратором теми? Яку нову інформацію він повідомляє слухачам? Наскільки вона цікава? Яке співвідношення між «важливим» і «цікавим» у повідомленні? Як доповідач опирається на знання, відомі слухачам?

2. Скільки питань містить виступ? Чи достатньо цих питань для максимального розкриття теми? Яку ще інформацію доцільно було б використати у промові з цієї теми?

3. Чи є у промові питання, що не мають однозначної відповіді, які мають проблемний характер? Чи визначена автором концепція і наскільки вона реалізована у доповіді?

4. Як доповідач враховує особливості усного мовлення: довжина фрази, повторення з метою акцентувати увагу слухачів на «важливому», уточнювальні звороти?

Критерії аналізу публічного виступу

I. Оцінювання з погляду культури української мови:

1. Чи достатній лексичний запас промовця, чи є в його мовлення тавтологія або плеоназм?

2. Чи дотримується мовець граматичних, орфоепічних, стилістичних норм?

3. Чи завжди контекстуально виправданим є вживання слів іншомовного походження?

4. Наскільки оратор точний у виборі слів?

5. Чи достатньо зрозуміла, доступна його промова?

II. Оцінювання з погляду мислення:

1. Наскільки змістовним є виступ?

2. Чи переконлива запропонована аргументація?

3. Чи логічно побудовано промову, розгорнуто тези?

III. Оцінювання з погляду володіння риторичними навичками, уміннями і прийомами:

1. Чи уміє промовець доводити, знаходити переконливі аргументи?

2. Чи володіє прийомами переконання?

3. Чи послуговується доповідач ораторськими прийомами зацікавлення і утримання уваги слухачів?

IV. Критерії оцінювання публічного виступу

1. Вдалий початок виступу.

2. Драматизм викладу.

3. Доречні приклади, ілюстрації.

4. Адекватність мови і стилю виступу.

5. Успішне завершення виступу.

6. Дотримання регламенту.

7. Цікавий виклад теми.

8. Оригінальність стилю викладу.

9. Зрозумілість основної думки виступу.

10. Переконливість промови.

Питання для самоконтролю:

1. Яку роль виконує пам'ять у риторичній діяльності оратора?
2. Які є види пам'яті?
3. Які є способи запам'ятовування промови і чому їх суть?
4. Що таке мнемотехніка?
5. На які три категорії розділяють мнемотехнічні прийоми?
6. Які найефективніші способи запам'ятовування термінів?
7. Які найефективніші способи запам'ятовування великих текстів?
8. Які найефективніші способи запам'ятовування іноземних слів?
9. Яку функцію покладено в основу п'ятого розділу риторики?
10. Які існують техніки подолання страху перед аудиторією?
11. Яким має бути зовнішній вигляд та манери оратора для успішного виступу?
12. Що входить до категорії паралінгвістичний фонаційний арсенал оратора?
13. Які властивості притаманні голосу?
14. Що таке модуляція голосу?
15. Яку роль відіграє наголос і паузи у звучанні промови?
16. Які види пауз існують?
17. Що треба робити, щоб голос не псувався і не зникав?
18. Які виокремлюють засоби невербальної комунікації?
19. Як інтерпретувати певні жести співрозмовника?
20. Які відомі вам техніки подолання опору аудиторії?

РОЗДІЛ III. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема 1. Риторика як наука і навчальна дисципліна

Завдання:

1. Опрацювання конспекту лекції та рекомендованої літератури.
2. Дати розгорнуті відповіді на питання для самоконтролю.
3. Обрати актуальну, цікаву тему доповіді щодо особи, що визначалася застосуванням особливих риторичних засобів.

Література: 1, 3, 9, 12, 19, 25, 26, 33

Тема 2. Основні етапи розвитку риторики у світі

Завдання:

1. Опрацювання конспекту лекції та рекомендованої літератури. Опрацьовуючи літературу, робіть виписки цікавих цитат, висловів, що можуть стати Вам у нагоді при виборі залікової промови, чи при виступі на певну тему.
2. Дати розгорнуті відповіді на питання для самоконтролю.
3. Підготувати промову, підготуватись до обговорення завд.2 практичного заняття.

Література: 1, 3, 12, 17, 19, 24, 31

Тема 3. Основні етапи розвитку риторики в Україні

Завдання:

1. Опрацювання конспекту лекції та рекомендованої літератури.
2. Дати розгорнуті відповіді на питання для самоконтролю.
3. Самотестування.

1. Риторика – це:

- а) наука про правильну вимову та наголошування слів;
- б) емоційне ствердження чи заперечення якогось факту;
- в) теорія ораторського мистецтва;
- г) відповідь, заперечення, зауваження одного з учасників діалогу іншому.

2. Автор першої теорії ораторського мистецтва – «Риторика» був:

- а) Аристотель;
- б) Цицерон;
- в) Феофан Прокопович;
- г) Михайло Ломоносов.

3. Жанри публічного виступу залежно від змісту, призначення, способу проголошення й обставин спілкування вирізняють такі:

- а) доведення, теза, аргумент;
- б) інформація, звіт, рапорт, заява;
- в) доповідь, промова, виступ, повідомлення;

г) резюме, відгук, анотація, тези.

4. Риторика виникла і оформилась як наука:

- а) у Стародавньому Єгипті;
- б) у Стародавній Індії;
- в) у Стародавньому Китаї;
- г) у Давній Греції.

5. Найвидатнішим майстром ораторського мистецтва Давньої Греції вважається:

- а) Квінтіліан;
- б) Демосфен;
- в) Цицерон;
- г) Феофан Прокопович.

6. Родоначальником мистецтва ведення діалогу є:

- а) Цицерон;
- б) Платон;
- в) Сократ;
- г) Прокопович.

7. Кому належить вислів: «Поетами народжуються, ораторами стають»:

- а) Сковороді;
- б) Арістотелю;
- в) Цицерону;
- г) Апресяну.

8. Пам'яткою ораторського мистецтва XVII ст. є:

- а) Слово про закон і благодать митрополита Іларіона;
- б) Духовний регламент Ф.Прокоповича;
- в) Слово в новий тиждень після пасхи К.Туровського;
- г) Риторика Арістотеля.

9. Основні різновиди доповіді:

- а) інформаційна, розважальна, вітальна, побутова;
- б) академічна, судова, церковна, суспільно-побутова;
- в) політична, ділова, звітна, наукова;
- г) агітаційна, ювілейна, суспільна, університетська.

10. Виберіть правильний варіант характеристики промови:

- а) промова – це непідготовлений виступ, що народжується під час мітингу;
- б) промова – це усний підготовлений виступ з інформацією, яка має вплинути на розум, почуття й волю слухачів;
- в) промова й доповідь – це синоніми;
- г) промова звичайно стосується обмеженого кола осіб й охоплює невелику кількість питань.

11. Основні різновиди промови:

- а) колективна, індивідуальна, особиста, групова;
- б) академічна, судова, церковна, побутова;
- в) політична, ділова, звітна, наукова;
- г) розважальна, інформаційна, агітаційна, вітальна.

12. Для давньоримської риторики характерними є ознаки:

- а) складність конструкцій речень;

- б) інвективність (розвінчуваність);
- в) афористичність.

13. Стать, вік, громадянство, національність, освіта, професія, склад родини, зайнятість, належність до соціальних верств – це такі ознаки закону моделювання

аудиторії:

- а) суспільно-психологічні;
- б) соціально-демографічні;
- в) індивідуально-особистісні

14. У нашому суспільстві цікавість до риторики прокинулася знову в:

- а) XVII ст.;
- б) XIX ст.;
- в) з 80-х років XX ст.

15. Те, що нова риторика „має мало спільного з класичною риторикою і ґрунтується на понятті тексту і пов’язана здебільшого з аналізом тексту, стверджує:

- а) Д. Карнегі;
- б) К. Варга;
- в) Ж. Дюбуа.

Література: 1, 3, 9, 12, 15, 17, 18, 19, 24, 26, 31, 33, 37

Тема 4. Інвенція

Завдання:

1. Опрацювання конспекту лекції та рекомендованої літератури.
2. Дати розгорнуті відповіді на питання для самоконтролю.
3. Підготовка агітаційної, мітингової, ювілейної промови. Дати самоаналіз змісту і виступу промов.

Література: 1, 3, 6, 7, 9, 19, 25, 26, 29, 33

Тема 5. Диспозиція

Завдання:

1. Опрацювання конспекту лекції та рекомендованої літератури.
2. Дати розгорнуті відповіді на питання для самоконтролю.
3. Виконати завдання до теми заняття.
4. Випишіть тези, які допоможуть вам запам’ятати наведений текст у логічній послідовності. Визначте мету цього тексту. При укладанні тез використайте складні слова з тексту, що допоможе не губитися під час його самопереказу.

Промовець повинен мати таку силу голосу, щоб слухачі його добре чули. Голос треба пристосувати до обставин: під час публічного виступу, наприклад, враховувати розмір приміщення, під час бесіди в товаристві брати до уваги кількість і розміщення слухачів, гуркіт довкола тощо. Не можна перенапружувати голос, бо це призводить до порушень, а в окремих випадках і до тривалого захворювання голосових зв’язок.

Голос треба пристосовувати до середовища, у якому ви говорите. Недоречно і неввічливо, наприклад, голосно говорити в приміщенні, де

знаходяться незнайомі люди, скажімо, у кав'ярні, залах чекання тощо. По-перше, ми заважаємо людям, по-друге, даємо можливість іншим почути те, що стосується тільки нас і наших знайомих.

За голосом можна судити і про характер людини. Боязкі люди говорять, як правило, тихо, тоді як енергійні (або агресивні) майже завжди голосно. Говорити тихо й боязко,— це така сама вада, як і надмірна гучність голосу. У першому випадку в людей складається враження, що перед ними людина, яка не має достатньої віри ні в себе, ні в те, що говорить. У другому – люди думають, і здебільшого мають рацію, що людина, яка говорить надміру голосно, намагається довести силою свого голосу те, чого не може зробити аргументами. Різні народи користуються в розмові різною силою голосу. Наприклад, в арабському світі розмова досягає такого рівня напруження голосу, що в нашому суспільстві вона сприймалася б як вияв агресивності або сварки. Проте самі араби вважають гучність голосу за вияв сили і щирості, а тихий голос – за вияв слабкості.

5. Прокоментуйте композицію тексту. Виділіть структурні частини (зачин, вступ, основна частина, висновки, кінцівка). Висловіть власну думку про якість структурних частин (відповідність класичним вимогам щодо змісту та форми кожної частини).

Голосом тривоги та надії

Україну будують українці. Але Україну також будує світ – своїм розумінням її, знанням про неї, солідарністю, підтримкою.

Відроджується, сподіваємося, наша новостворена і древня держава. Входить у магнітне поле реальностей. Спочатку здавалося: розпадеться стіна старої ідеології – й Україна відразу стане визнаною і невід'ємною частиною європейської і світової сім'ї культур. Насправді вийшло не так. Гірко про це говорити, але мусимо. Я навіть не торкаю зараз глобальних проблем політики й економіки. Я торкаю лиш культуру – і обпікаю пальці.

Віки й десятиліття деструкції та централізації цілковито стерли Україну з культурної карти світу. Українська історія до сьогодні маловідома, українська культура майже не репрезентована, а література майже не перекладається. Те, що відоме, здебільшого, в той чи інший спосіб фальсифіковане. Парадоксальним чином незалежність України ще більше дезорієнтувала світову свідомість, і без того перенаселену туманами. Так, колишні радянські посольства логічно стали російськими. А нові країни, що народилися на руїнах імперії, перетворилися в уяві світу на етнічний хаос, не здатний на комунікацію та дипломатичний діалог. Світ не встигав за тектонічними зрушеннями земної породи, що скидала з себе монстра тоталітаризму. Середній європеєць довго драматично переживав відкриття, що Росія – не Україна і навіть не Туркменістан.

Самостійні культурні представництва – одна з фатальних нестач української історії. Саме через те і досі ми німі, досі ми не ми на сцені світового театру. За нас говорять інші. Що хочуть, що знають і чого не знають. Кожен, кому болить наша культура, мусить констатувати

неприємний, але й незаперечний факт: українська культура майже не об'єктивізована, не має належного виходу на світ.

Еміграційна наука зробила багато, але поки україністикою займаються майже виключно українці, ця дисципліна приречена бути об'єктом домашнього вжитку, хатнього милування, національною інтелектуальною кухнею, де основний поціновувач страв – сам кухар.

Катастрофічна диспропорція україністики порівняно з русистикою на користь останньої поглиблена фактом політичного краху імперії. Спорадична україністика продовжує бути аматорством, милим фольклористичним спектаклем, що тішить душу, але залишає незахищеним окрадене серце культури. А в цілому україністика нагадує гетто за колючим дротом антинаукових перекручень та ідеологічних провокацій.

Зважмо на те, що світ, утомлений підступністю політики недоброзичливців, з цікавістю чекає нашої появи на дипломатичній арені з чітко виробленою стратегією розвитку. Україна має унікальний шанс – стати новим типом держави, яка говорить зі світом не мовою зброї, а мовою культури, яка здобуває світ не силою залякувань, а силою добра. Нам при цьому важливо жити за принципом державної організації: не людина для Держави, а держава для Людини.

Роль культури в цьому процесі грандіозна, якщо взагалі не вирішальна. Культура є духовним амбасадором народу. І сьогодні однією з умов повноцінного дихання України як держави є невідкладна її інтеграція у світове життя на всіх рівнях – політичному, економічному, культурному і дипломатичному.

Україна, віддавши Європі велетенську частину своєї людської енергії, впродовж віків була незримим і мовчазним протагоністом європейської історії – забутим, перекресленим і все ж – протагоністом. Була зневаженим родичем, витісненим із власного дому. Була золотою монетою, якою розплачувались на своїх нечистих торгах хижі імперії. Сьогодні повернення України до Європи – повернення цивілізоване, гідне – потрібне не лише Україні, а й самій Європі, чий історичний і культурний образ немислимий без нашої Батьківщини. Її інтеграція в європейський та світовий історичний та культурний процес – невід'ємна складова реального розвитку нової України. Її голос, воля, мужність, етичний вибір мусять нарешті стати надбанням світової історії. (За О. Пахльовською)

Література: 1, 3, 6, 7, 9, 19, 22, 25, 26, 29, 32, 33, 35.

Тема 6. Елокуція. Елоквенція

Завдання:

1. Опрацювання конспекту лекції та рекомендованої літератури.
2. Дати розгорнуті відповіді на питання для самоконтролю.
3. Прочитайте виразно прислів'я та приказки. Пам'ятайте, що в коротких текстах закладені певні думки і почуття, тому вимовляти їх потрібно не тільки виразно, а й з відповідним ставленням: повчанням, співчуттям, гнівом, гумором тощо. Визначне використанні риторичні засоби.

Балакала-говорила сім мішків гречаного Гаврила.
 Вола в'яжуть мотуззям, а людину – словом.
 Голими руками не битися з ворогами.
 Дай, Боже, нашому теляті вовка з'їсти.
 Є в глечуку молоко, та голова не влазить.
 За двома зайцями не гонись, бо й одного не спіймаєш.
 За погані речі треба бити в плечі.
 Здобудеш освіту – побачиш більше світу.
 І риби наловить, і ніг не замочить.
 Їсть за вовка, а робить за комара.
 Його мати моїй матері двоюрідна Параска.
 Книга вчить, як на світі жить.
 Краще догана мудрого, як похвала дурня.
 Краще з розумним загубити, як з дурним знайти.

4. Доведіть істинність наведених думок, проілюструвавши їх прикладами з різних галузей професійної діяльності. Добираючи приклади варто занотовувати їх на окремих аркушах, аби пізніше обрати найкращі і вибудувати їх у логічній послідовності.

Обмін словами – це ще не розмова (Р. Доценко);

Мова довга не є добром (Данило Заточник);

Мова – жива схованка людського духу, його багата скарбниця, в яку народ складає і своє давнє життя, і свої сподівання, розум, досвід, почування (Панас Мирний);

Слово формує світ. Спотворене слово спотворює його (Павло Мовчан);

Слово – зброя. Як усяку зброю, його треба чистити й доглядати (Максим Рильський).

5. Опрацюйте речення на предмет визначення видів наведених аргументів.

а) Той, хто вміє добре говорити, легше знаходить спільну мову з іншими людьми, йому вдається підтримувати добрі стосунки зі знайомими. Той, хто вміє встановлювати й підтримувати стосунки, досягає в житті успіху. Тому, щоб досягти успіху в житті, необхідно вчитися красномовству.

б) У свята люди вітають одне одного й виявляють одне до одного турботу. Тому на Різдво варто відвідати й привітати близьких людей.

в) Логіку створили логіки. Усі логіки – вчені.

Усі вчені – люди. Отже, логіку створили люди.

г) Усі самостійні частини мови можуть виступати членами речення; іменник – самостійна частина мови, отже, іменник може виступати членом речення.

Література: 1, 2, 3, 7, 8, 13, 14, 19, 20, 22-24, 27, 29, 32-40.

Тема 7. Меморія. Акція.

Завдання:

1. Опрацювання конспекту лекції та рекомендованої літератури.

2. Дати розгорнуті відповіді на питання для самоконтролю.

3. Виконайте вправи на техніку дихання, чітко дотримуйтеся рекомендацій.

Вправа 1. Покладіть руку на живіт. Видих. Живіт прилипає до хребта. Вдих. Рука йде вперед. При цьому плечі не рухаються.

Вправа 2. Руки на ребрах. Набираємо повітря животом додаємо грудне, щоб відчувати рух рук. Ніби кульку надувати.

Вправа 3. Руки на животі. Вимовляєте «Ой!», потім «Ух ти!».

Вправа 4. Руки на животі. Вимовляємо:

Ух ти, ох ти!

Ми наділи кофти,

Руки радісно у боки,

Та з хлопцями «гопака»!

Гоп–ля! Гоп–ля! Гоп–ля–ля!

Танцюємо, серце веселя!

Вправа 5. Руки на животі. Набрати повітря і рахувати 421, 422, 423..430. щоразу додаємо по одному числу.

Вправа 6. Зробіть короткий вдих, трохи затримайте дихання, при видиху почніть рахувати: 1, 2, 3, 4 і так далі. Темп рахунку не прискорювати, повітря не добирати.

Вправа 7. Вимовіть скоромовку-лічилку, зробивши вдих в місці, вказаному зірочкою *, і продовжите на видиху, наскільки вистачить повітря: «Як на горі, на пагорбі стоять тридцять три Єгорки*: раз Єгорка, два Єгорка, три Єгорка...». Рахуємо скільки вистачить подиху.

4. Перевірте дикційну та орфоепічну нормативність мовлення, прочитавши нісенітницю. Уважно стежте за правильністю вимови, спробуйте пришвидшити темп.

Я тобі не говорю, що тобі говорю, я тобі лиш скажу, щоби ти мені сказав, що я тобі не договорила.

Як був собі, та не мав собі, та пішов собі, та узяв собі та й витесав нетесаного тесана.

Як накосили ми на масницю лободи та щиріці, та збудували церкву, та повісили солом'яний дзвін, а повстяне серце. Як задзвонили на Різдво, а на Великдень чуть. Як стали йти до нас люди говіть – ні з ким не розминешся і нікого не видко.

Курка скакала – тин поламала. Сусіди почули – попові сказали, а піп з печі – побив плечі, попадя з груби – побила груди, дитина з колиски – побила стиски, а баран з-під лави дитину рогами: цить, дитино, не плач, спече мати калач, медом помаже, тобі покаже, а сама з'їсть!

Добри вечір, тітко, га? Чи нема кота-тумана, кицьки-шкідливки, пояси дітям дам, борщу забіленого під лавою, хоч покришкою накритого, гребінка гарна є? га?

Запріг два пеньки, поїхав у ліс по бички. Надибав яблуню, як лобода ввишки. Скинув штани, вліз. Як стрепенув – посипались пліття та карасі, подекуди окунці. Зачали збирать – назбирали сім хур проса, всі сім повні, ще й гречаної вовни. Повезли в місто продавать сир та сметану. Продали голова в голову по три шаги папушу тютюну.

5. Виконайте розминка для чіткої артикуляції:

Вправа 1. Покусування язика просуваючи вперед, назад.

Вправа 2. Робимо трубочку язиком.

Вправа 3. Окреслення кола язиком, губи зімкнені. Язик окреслює коло 8 разів в одиг бік, 8 в інший. Те саме зі зімкненими зубами.

Вправа 4. Уколи язиком. Розтягуємо язик колючи щічки, не поспішати, відчувати напругу язика.

Вправа 5. Цокання язиком. Відлипання язика від піднебіння.

Вправа 6. Губи трубочкою і посмішка, чередуємо.

Вправа 7. Крутимо трубочкою губ по 8 разів ліворуч, праворуч.

Вправа 8. Почісування губами зубів.

6. Повправляйтесь у швидкості вимовляння скоромовок, намагаючись весь час дбати про найбільшу виразність. Починати необхідно з повільного темпу, далі можна прискорювати темп і доводити до швидкого читання. З використанням технік дихання і артикуляційних вправ, вимовте декілька разів: перший раз про себе, другий пошепки, третій – вголос. Потренуйтеся вимовляти скоромовки на чіткість вимови різних букв і буквосполучень, лише після такої роботи перейдіть до вимови складних. Робота є вдалою, якщо вдалося у швидкому темпі вимовити мінімум тричі підряд.

1. (Б,щ) Бабин біб розцвів у дощ – буде бабі біб у борщ.

2. (Б,ц) Був собі цебер, та переполуцебрився на полуцебреньята.

3. (Б) Бобер на березі з бобренятами бублики пік.

4. (Б,р) Боронила борона по боронованому полю.

5. (Б,ч) Бук бундючивсь перед дубом, тряс над дубом бурим чубом. Дуб пригнув до чуба бука. Буде букові наука.

6. (В,р,к) Варка варила вареника, Василь взяв вареника. Варка Василя варехою. Василь Варку вареником.

7. (В,ч,р) Вередували вереднички, що не зварили вареничків. Не вередуйте, вередниченьки, ось поваряться варениченьки.

8. (В) Викис, вимок, виліз, висох, став на колоду, та знов – бовть у воду.

9. (В,р,н) Ворона проворонила вороненя.

10. (В,д,н) Наш садівник розсадівникувався.

11. (В,ц,к) Вовк-вовцюг вівцю волік. Вова вовку - вила в бік. Як завив же вовк-вовцюг, миттю випустив вівцю.

12. (Г,к) Галасливі гави й галки в гусенят взяли скакалки. Гусенята їм гелгочуть, що й вони скакати хочуть.

13. (Д,р) Дрова рубали два дроворуби.

14. (Д,п) У нас надворі погода розмокропогодилася.

15. (Ж) Дзижчить над житом жвавий жук, бо жовтий він вдягнув кожух.

16. (Ж) Біжать стежини поміж ожини.

17. (З) Захар заліз на перелаз. – Захарку, злізь! – Захарку, злязь! Зумів залізти – Знай, як злізти.

18. (К,п,р) Кинув кріп Прокіп в окріп. У окропі, окрім кропу кипить короп для Прокопа.

19. (К,в) Коваль кулю кував, кував і перековував.
20. (К,д) Ходить квочка коло кілочка, водить діток, дрібних квіток.
21. (К,ш,п) На кому шапка найковпакуватіша.
22. (К,п) Наш Карпо з своїми карпиненятами полукалукарпився.
23. (К,р) Не турбуйте курку – клює курка крупку.
24. (К,в,ч) Наша верба найкорчукуватіша.
25. (К,ч,т) Не турбуйте курку, курчаточок, кучерявих клубочаточок.
26. (К) Не клюй, курко, крупку, не кури, котику, люльку.
27. (К,ч) Ой був собі коточок, украв солі клубочок та й сховався в куточок.
28. (К,т) Кіт котові каже: "Коте, до комори кадуб вкотили. В кадуб вкинеш капустину, кілька китичок калини".
29. (М,р,т) Ой, збирала Маргаритка маргаритки на горі. Розгубила маргаритки Маргаритка у дворі.
30. (М,н) Їла Марина малину.
31. (П,т) Лежить п'ять п'ятаків. На кожному п'ятаку ще по п'ятаку.
32. (П,ш,к) Сів шпак на шпаківню, заспівав шпак півню: - Ти не вмієш так, як я, так, як ти, не вмію я.
- Скоромовки для дикторів
33. (П,р) Вашому Паламареві нашого Паламаря не перепаламарювати стати. Наш Паламар вашого Паламаря перепаламарить, перевипаламарить.
34. (П,к) Їхав Прокіп мимо кіп. Лічив снопи по три копи: одна копа ковпаком, друга копа ковпаком, третя копа ковпаком.
35. (П,р,л) Був собі паламар, його діти паламаренята перепаламарилися.
36. (П,р,х) Кричав Архип, Архип охрип, не треба Архипу кричати до хрипу.
37. (П,ц) На полиці в коробіці Півкороваю і паляниця.
38. (П,р) Не йди попри Прокопові ворота, попри прокопишині.
39. (П,ч,к) Невеличка перепеличка під полукіпком розпідпадьомкалась.
40. (П,л,р) Пилип прилип, прилип Пилип. Пилип плаче. Пилип посіяв просо, Просо поспіло, Пташки прилетіли, Просо поїли.
41. (П) Побіля Прокопа паляниці пекла.
42. (П,л) Пиляв Пилип поліна з лип, притупив пилку Пилип.
43. (П,к,р) Пік біля кіп картоплю Прокіп. Прийшов Прокіп, наляв окріп.
44. (П) Ходить перепел між полукіпками зі своїми перепеленятками.
- Важкі скоромовки
45. (П) Поля поле поливає, поле й переполює.
46. (Р,к,ч) В сіренької горлички туркотливе горлечко.
47. (Р,п,к) Їхали крамарі, стали на горі та й забалакалися - про Прокопа, про Прокопиху і про маленькі Прокопенята.
48. (С,з) Семен сіно віз – не довіз: лишив сани – узяв віз.
49. (С,н) Сидів горобець на сосні,- заснув - і упав уві сні. Якби не упав уві сні. Сидів би він ще на сосні.
50. (С,р,к) Хитру сороку спіймати морока, а на сорок сорок – сорок морок.

51. (С,б,п,р) Стриб-стриб-стриб – підстрибує по стерні рідня: перепілка, перепел, перепеленя.
52. (С) На покоси впали роси. Не бряжчать об жито коси.
53. (Т,с) Ходить посмітюха по смітничку з своїми посмітюшенятами.
54. (ТЬ,с) Босий хлопець сіно косить, роса росить ноги босі.
55. (Ф,р,м) Фірма ферму будувала. Фірмі фарби було мало.
56. (Х,ц) Летів горобець через верхній хлівець, ніс пуд гороху і нам дав потроху.

Складні скоромовки

57. (Х,п,к) У нашого діда капелюх не по-капелюхівськи.
58. (Х,т) Хтось хитренький хитрував - нашу хвіртку поламав.
59. (Ц,н) Напекли млинців, назвали кравців. А кравець за млинці та й побіг у танець!
60. (Ч,т,р) У чотирьох черепашок четверо черепашенят.
61. (Ч,б,к) Летів горобчик, сів на стовпчик, прибіг хлопчик – утік горобчик.
62. (Ш) Над шляхом Явдошка шукала волошки.
63. (Ш,с) Шишки на сосні, шашки на столі.
64. Ротмістр із ротмистршею, Сашко із сушінням та Маланья-балакуха зупинилися побалакати. Маланья-балакуха балакала, що їй горила говорила, присуджувала, що на дворі-подвір'ї погода размокропогодилася, а на зорі озеро порозовіло. А ротмістр із ротмистршею розповіли, як вони їли, їли линьків у ялини, їх ледве-ледве у ялини доїли. А потім Сашко шапкою шишку зшиб, потрапив у колиску перепелиці, і перепелиця перепеленя ледве переповила.
65. Вчора у чотири вечора Костянтин констатував, що відбувся інцидент з інтендантом: у нього яшма в замші замшіла, а чапля чахла, чапля сохла, чапля здохла; на що підпрапорщик з подпрапорщицею відповіли, що Карл у Клари украв корали, а Клара в Карла уквала кларнет, і необхідно провести попереджувальні протизлодійські заходи проти настільки скорботної події.
66. Гнилі кислиці висіли на осиці, спілі кислиці рясніли на осиці, прийшли лисиці, натрусили кислиці в спідниці. Лисиці пильно поле пильнували, перепілок полювали. Прилетіли перепелиці та й ну дзьобати кислиці. Перепел піпадьомкує, перепелиха перепелу перепідпадьомкує, перепелята перепелу, перепелиці переперепідпадьомкують. А маленька перепеличка під полукіпком розпідпадьомкалась.

Література: 1, 3, 5, 8, 9-11, 16, 19, 21, 22, 28, 39.

Список рекомендованої літератури

1. Абрамович С.Д., Чікарькова М.Ю. Риторика : навчальний посібник / С.Д. Абрамович, М.Ю. Чікарькова. – Львів : Світ, 2001. – 240 с.
2. Бабич Н.Д. Основи культури мовлення [Текст] : навч. посібн. для студ. унів / Бабич Н.Д. – Львів : Вид-во «Світ», 1990. – 232 с.
3. Вандишев В. М. Риторика : екскурс в історію вчень і понять: навч. посібн / В. М. Вандишев – К. : Кондор, 2006. – 264 с.
4. Доценко Е.Л. Психология манипуляции : феномены, механизмы и защита / Е. Л. Доценко. – М. : ЧеРо, Издательство МГУ, 1997. – 344 с.
5. Еренберг О. Прийоми запам'ятовування інформації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.toptrening.ru/articles/1052/>
6. Каньоса П.С. Риторика : навчальний посібник / укл. П.С.Каньоса. – Кам'янець-Подільський ; видавець ПП Зволейко Д.Г., 2011. – 208 с.
7. Ключев Е.В. Риторика (Инвенция. Диспозиция. Элокуция) : Учебное пособие для вузов / Е.В. Ключев – М. : «Издательство ПРИОР», 2001. – 272 с.
8. Коваленко С.М. Сучасна риторика : навч.-практ. посібн / С.М. Коваленко. – Тернопіль : Мандрівець, 2007. – 184 с.
9. Колотілова Н.А. Риторика : навч. посібн / Н.А. Колотілова. – К. : Центр учб. літератури, 2007. – 232 с.
10. Корнев М.Н., Коваленко А.Б. Соціальна психологія : підручник / М.Н. Корнев, А.Б. Коваленко. – К. : Либідь, 1995. – 304 с.
11. Криксунова И. Создай свой имидж / И. Криксунова. – СПб. : Лань, 1997. – 173 с.
12. Крикун В.Ю. Риторика як наука та навчальна дисципліна : історія і сучасність) [Електронний ресурс] / В.Ю. Крикун // Гілея : зб. наук. пр. / Укр. акад. наук, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2014. – Вип. 87. – С. 301–305. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2014_87_82 (дата звернення: 16.03.16). – Назва з екрану.
13. Культура української мови : довідник / За ред. В. Русанівського. – К., Либідь –1990. – 304с .
14. Куньч З. Риторичний словник [Текст] / З. Й. Куньч ; Український НВЦ «Рідна мова». – К. : Рідна мова, 1997. – 341 с.
15. Куньч З. Українська риторика : історія становлення і розвитку [Текст] : навч. посіб. / Зоряна Куньч ; Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Л. : Вид-во Львів. політехніки, 2011. – 248 с.
16. Лапп Д. Мистецтво пам'ятати і забувати [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.superidea.ru/intel/mem/lapp.htm>
17. Маслюк В.П. Латиномовні поетики і риторики XVII – першої половини XVIII ст. та їх роль у розвитку теорії літератури на Україні / В. П. Маслюк. – К. : Наукова думка, 1983. – 236 с.
18. Мацько Л. Вітчизняна риторика / Л. Мацько, О. Мацько // Дивослово. – 2002. – № 5. – С. 22-27.
19. Мацько Л.І., Мацько О.М. Риторика: навч. посібник / Л.І. Мацько, О.М. Мацько. – Київ : Вища школа, 2003. – 311 с.

20. Молдованов М.І. Сучасний діловий документ: зразки найважливіших документів українською мовою / Молдованов М. І., Сидорова Г. М. – К. : Техніка, 1992. – 400 с.
21. Морозов А. В. Психологія впливу / А. В. Морозов. – СПб. : Питер, 2001. – 512 с.
22. Наумовець А.Г. Ви віч-на-віч з аудиторією : дещо про «технологію» наукових доповідей, популярних лекцій, дисертаційних промов і конкурсних проектів / А. Г. Наумовець. – К. : Наук. думка, 2003. – 56 с.
23. Олійник О.Б. Сучасна ділова риторика : навч. посібн. / О. Б. Олійник – К. : Кондор, 2010. – 166 с.
24. Олійник О. Б. Основи ораторської майстерності : навч. посібн. / О.Б. Олійник. – К. : Кондор, 2010. – 181 с.
25. Олійник О. Б. Риторика : навч. посібн. / О. Б. Олійник – К. : Кондор, 2009. – 170 с.
26. Онуфрієнко Г.С. Риторика : навч. посібн. / Г.С. Онуфрієнко. – К. : Центр учб. літератури, 2008. – 592 с.
27. Панфилова А. П. Деловая коммуникация в профессиональной деятельности : учеб. пособ. / А. П. Панфилова. – СПб. : Знание, ИВЭСЭП, 2004. – 495 с.
28. Піз А., Піз Б. Мова рухів тіла. Розширене видання/ Пер. з англ. – К: ТОВ «Компанія ОСМА», 2015. – 416с.
29. Риторика загальна та судова: навч. посіб. / С.Д. Абрамович, В.В. Молдован, М.Ю. Чикарькова – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 416 с.
30. Савенкова Л.О. Комунікативні процеси у навчанні (Елементи теорії і практики формування комунікативних умінь): навч.посібник / Л.О. Савенкова. – К. : КДЕУ, 1996. – 120 с.
31. Сагач Г. М. Золотослів [Текст] : навч. посіб. / Г.М. Сагач. – К. : Райдуга, 1993. – 366 с.
32. Сагач Г. М. Похвальне красномовство [Текст] : практ. посіб. / Г.М. Сагач ; Ін-т зміну і методів навчання. – К. : ІЗМН, 1996. – 154 с.
33. Сагач Г. М. Риторика / Г. Сагач. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. – 567 с.
34. Томан Іржі Мистецтво говорити / Пер. з чес. В.І. Романця. – 3-е вид. – К. : Україна, 1996. – 269 с.
35. Хоменко І.В. Еристика: Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 280 с. – Режим доступу: http://shron.chtyvo.org.ua/Khomenko_Iryna/Erystyka.pdf
36. Цеков Ю.І. Не заради дзвінкої фрази (Художній образ як елемент ораторської промови) / Ю.І. Цеков // Трибуна лектора. – 1981. – № 8. – С. 38–41.
37. Чепіга І.П. Ораторське мистецтво на Україні в XVI-XVII ст. / І.П. Чепіга // Українська мова і література в школі. – 1989. – № 10. – С. 64–68.
38. Чмут Т. К. Культура спілкування : навч. посіб. / Т.К. Чмут; Хмельниц. ін-т регіон. упр. та права. – 2-е вид., доп. і переробл. – Хмельницький : ХІРУП, 1999. – 354 с.

39. Чулінда Л.І., Ларимський І.С. Риторична майстерність : посіб. / Л.І. Чулінда, І.С. Паримський; Нац. акад. внутр. справ України, Укр. акад. зовніш. торгівлі. – К., 2000. – 79 с.
40. Яшенкова О.В. Основи теорії мовної комунікації: навч. посіб. / О.В. Яшенкова. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 312 с.

Навчальне видання

Ревуцька Світлана Казимирівна

Кафедра українознавства

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ВИВЧЕННЯ
ДИСЦИПЛІНИ РИТОРИКА**

Формат 60×84/8. Ум. др. арк. 2,75.

Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського
50042, Дніпропетровська обл.,
м. Кривий Ріг, вул. Курчатова, 13.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4929 від 07.07.2015 р.